

Nr 72

Av herr **Hedlund m. fl.**, om utredning angående räntefria studielån för finansiering av högre studier.

Det svenska skol- och utbildningsväsendet är föremål för en omfattande utbyggnad — alltifrån den obligatoriska och grundläggande skolan till universitet och högskolor. Denna utveckling är synnerligen glädjande. Skall de tekniska och vetenskapliga landvinningarna kunna tillvaratagas och vidareutvecklas att främja välstånd och mänsklig välfärd, fordras nämligen såväl en hög allmän kunskaps- och bildningsnivå som en väl utbildad och kvalificerad arbetskraft.

Jämsides med utbyggnaden av vårt undervisningsväsen har pågått en strävan att minska och undanröja hinder för utbildning, såsom bristande ekonomiska förutsättningar, avstånd till utbildningsanstalt o. d. Även dessa strävanden har gällt praktiskt taget alla stadier och har tillsammans med den rent kvantitativa och geografiska utbyggnaden medfört att ungdom från folkgrupper, där utbildning utöver folkskolan en gång utgjorde absoluta undantag, i ständigt ökad utsträckning kommit att åtnjuta undervisning vid skolor och utbildningsanstalter av skilda slag.

Samhällets resurser är emellertid begränsade. Det kan sägas ständigt stå ett val mellan hur mycket av dessa resurser som skall användas för utbildningsändamål och hur mycket som skall användas för andra ändamål, som har betydelse för den enskilde och samhället. Likaledes står ständigt ett val mellan hur mycket av utbildningsresurserna som skall användas för den kvalitativa och kvantitativa utbyggnaden och hur mycket som skall användas för att ekonomiskt underlätta för den enskilde att bedriva studier.

I årets statsverksproposition har medelstilledningen till utbildningsändamålen ökat kraftigt. Ecklesiastikdepartementets huvudtitel utvisar en slutsumma som med ca 122 miljoner kronor överskrider fjolårets. Även medelstilledningen till stipendier o. d. ökas kraftigt. Således föreslås preliminärt att anslaget till naturastipendier åt studerande vid universiteten m. fl. läroanstalter ökas från ca 11,5 miljoner kronor till ca 17,5 miljoner kronor. Vidare föreslås preliminärt en ökning av medelstilledningen till statens lånefond för universitetsstudier från 8 miljoner kronor till 10,3 miljoner kronor. Denna ökade medelstilledning för att i ekonomiskt avseende underlätta högre studier noteras med tillfredsställelse. Däremot kan den hittillsvarande fördelningen av dessa medel ifrågasättas. Enligt vår mening bör

prövas om inte statens resurser för dessa ändamål kan användas på sådant sätt, att de kommer ett större antal studerande till del.

De ekonomiska stödåtgärderna till studerande vid universitet m. fl. läroanstalter är i första hand naturastipendier, räntefria studielån och garantilån. Naturastipendium kan utgå under halva den genomsnittliga studietiden för avsedd lägre examen. Den årliga genomsnittskostnaden för ett stipendium beräknas till 2 400 kronor. Stipendiet är behovs- och lämplighetsprövat. Föräldrainsikten får ej överskrida 20 000 kronor, och sökandens studentbetyg skall som medelbetyg betraktat överskrida Ba. Naturastipendium utgår f. n. till ca 26 procent av de nyinskrivna.

Räntefria studielån utlämnas till obemedlade och mindre bemedlade studerande med utpräglad studiebegåvning. Lånen är räntefria till ingången av tredje året efter det låntagaren varit berättigad lyfta sista delen av beviljat lån. Därefter utgår ränta med 2,5 procent. Amorteringstiden är högst 15 år. Det maximala årliga lånebeloppet utgör 2 500 kronor, i undantagsfall 3 500 kronor. Enligt uppgift i fjolårets statsverksproposition uppgår det årliga lånebeloppet i medeltal till 2 200 kronor.

Garantilån, dvs. lån med statlig kreditgaranti, kan utgå till den som gjort sig känd för skötsamhet, ådagalagt studielämplighet och är i behov av studiekredit. Lånen löper med en av Kungl. Maj:t med hänsyn till det allmänna ränteläget bestämd ränta, som f. n. utgör 5 procent. Under budget- och läsåret beviljades garanti för dylika studielån omfattande sammanlagt 33,4 miljoner kronor.

Budgetåret 1959/60 beräknas ca 4 700 naturastipendier och ca 4 300 räntefria studielån komma att utgå. Efter enahanda grunder skulle de av departementschefen i årets statsverksproposition preliminärt föreslagna beloppen räcka till ca 7 300 naturastipendier och ca 4 700 räntefria studielån. Då antalet studerande vid universitet och jämförliga läroanstalter nästa läsår beräknas till ca 34 000, kommer ca 21 procent av dessa att erhålla naturastipendium och ca 14 procent räntefritt studielån. Då emellertid båda dessa stödformer kommer en och samme studerande till del i viss utsträckning, torde endast något över 30 procent av det totala antalet få del av naturastipendier och räntefria lån. Inemot 70 procent skulle alltså helt bli hänvisade till med 5 procent ränta belagda lån, föräldrastöd och inkomst av förvärvsarbete. Denna fördelning kan icke anses rimlig. Icke heller synes det möjligt att genom höjning av anslagen inom överskådlig tid få till stånd en mera rättvis ordning. Antalet studerande vid universitet och högskolor har fördubblats under en tioårsperiod. Under 1960-talet är en fortsatt stark ökning att vänta, bl. a. beroende på storleken av de aktuella åldersgrupperna, utbyggnaden av såväl högskoleväsendet som underliggande skolstadier, den allmänna synen på högre studier och efterfrågan på akademiskt utbildad arbetskraft. Då sålunda anslagsökning icke är till fyllest måste fördelningen ske på annat sätt.

För en annan fördelningsgrund talar också principiella skäl. Såsom redan nämnts fordras för erhållande av naturastipendium att föräldrainskomsten icke överstiger 20 000 kronor och att medelbetyget i studentexamen överstiger Ba. Enligt 1957 års studentekonomiska undersökning uppfyller ca 65 procent av de nyinskrivna det ekonomiska behörighetskravet och ca 75 procent betygskravet. Därav följer att ungefär hälften av de nyinskrivna är behöriga erhålla naturastipendium. Emellertid har endast omkring hälften av dessa — ca 26 procent av det totala antalet nyinskrivna — kunnat erhålla sådant stipendium. En väsentlig motivering för naturastipendierna har varit att söka främja rekryteringen till universitet och högskolor. Särskilt då endast hälften av de behöriga kan få naturastipendium, får inte stipendiets effekt i detta avseende överskattas. Det torde icke vara vanligt att en studerande avstår från högre studier till följd av att han icke beviljats naturastipendium, i all synnerhet som vederbörande på förhand har vetskap om de relativt begränsade möjligheterna att erhålla sådant. Starkare drivfjädrar för rekryteringen ur de lägre socialgrupperna torde utgöras av de faktorer, som i det föregående nämnts påverkar tillströmningen till högre läroanstalter. Vidare torde lönesättningen på akademikernas arbetsmarknad vara av stor betydelse.

Naturastipendiets förknippande med föräldraekonomin är icke motiverat. Den omständigheten att vederbörande har ambition att tillvarata fallenhet för studier bör icke medföra att han även efter myndighetsåldern betraktas ha en icke självständig ekonomi. I fråga om annan ungdom betraktas den ekonomiska självständigheten ha inträtt vanligtvis långt tidigare. Det finns ingen grund för att den universitetsstuderande skulle vara sämre skickad än genomsnittet därvidlag. Men då ifrågavarande studerande måste bedömas som ekonomiskt självständiga bör heller icke föräldrainskomsten diskvalificera från stöd. Det förtjänar också påpekas att denna uppfattning om föräldrastödet återspeglar sig i den faktiska utvecklingen. Under 1950-talet har nämligen föräldrabidragen sjunkit från att ha motsvarat över hälften av studiekostnaderna till att omfatta nedmot en fjärdedel. 1957 års studentekonomiska undersökning utvisar vidare att lånebehovet är lika stort för studerande med föräldrainskomster mellan 20 000 och 30 000 kronor som för studerande med föräldrainskomster mellan 15 000 och 20 000 kronor. Inkomstprövningen i fråga om naturastipendierna måste alltså ifrågasättas.

Även lämplighetsprövningen har visat sig medföra vissa problem, vilka självfallet försvåras genom att medlen icke räcker till för alla i och för sig berättigade. Den nyinskrivnes lämplighet bedömes med ledning av studentbetyget. Enbart studentbetyget är emellertid icke en tillfredsställande mätare på förmågan till akademiska studier. Anledningen kan vara en fråga om mognad, men främst torde orsaken vara att söka i skillnaden mellan gymnasiets bundna studiegång och de mera fria studierna vid universitet

och högskolor. Den som har lågt studentbetyg men visar goda resultat vid universitet kan visserligen med ledning av det sistnämnda senare beviljas naturastipendium. Under den korta period vid den högre läroanstalten, då den studerande är berättigad att söka stipendium, hinner denne emellertid sällan nå sådana resultat, att den beviljande myndigheten anser dem uppväga studentbetyget.

Sammantaget utgör vad vi här anfört anledning att övergå till en annan ordning vid fördelningen av det ekonomiska stödet till högre studier. Man bör övergå från naturastipendier till räntefria studielån, i stort sett av det slag som nu finnes. Härigenom skulle större rättvisa skapas mellan olika kategorier studerande vid universitet och högskolor, och det statliga stödet skulle utgå till ett större antal studerande. Stödet skulle frigöras från sambandet med föräldräekonomin. Den nuvarande lämplighetsprövningen skulle kunna avvecklas och den studerande bli betraktad som ekonomiskt självständig.

Om man räknar med nuvarande genomsnittliga lånebelopp samt med omedelbar avskrivning dels för en årlig ränteförlust under 8 år motsvarande statens medelränta och dels för en viss risk till följd av dödsfall o. d., skulle de medel som nu föreslagits till naturastipendier räcka att täcka statens kostnad för ca 20 000 räntefria studielån. Därtill kommer de medel, som departementschefen föreslår till räntefria studielån. Sammanlagt skulle alltså inemot 25 000 lån kunna beviljas med den medelsvolym som upptagits i statsverkspropositionen.

Det måste emellertid ifrågasättas om de nuvarande lånebeloppen är av tillräcklig storlek. Det bör prövas om man inte redan från början bör utgå från högre belopp. De ökade medel, som ytterligare kan komma att ställas till förfogande, bör därför i första hand användas för att möjliggöra en ökning av antalet lån. Som framgått av det föregående bör lånen — i likhet med nuvarande räntefria studielån — vara räntefria viss tid efter avslutade studier. Inkomsten under tiden närmast efter studietiden är oftast tämligen låg. I många fall har den första anställningen karaktären av praktikant-tjänstgöring. Vidare förekommer militärtjänstgöring, vilket inverkar menligt på inkomsten. Därtill kommer att familjebildning är synnerligen vanlig vid denna tidpunkt. Skäligheten i nämnda ränte- och amorteringsfrihet synes därför inte kunna ifrågasättas. Det bör i stället prövas om icke ytterligare lättnad kan vara befogad efter avlagd examen. En dylik lättnad skulle kunna ges formen av avskrivning av vissa inledande amorteringar. Vid närmare utredning bör beaktas att stödet så långt möjligt bör ha generell karaktär. Särskild hänsyn måste emellertid tagas till dem, som bedriver fortsatta studier, och till sambandet med exempelvis licentiat- och doktorandstipendier. Här nämnda särskilda lättnad efter avlagd examen måste självfallet i hög grad bli avhängig de resurser, som kan bedömas bli tillgängliga.

Kungl. Maj:t har nyligen tillsatt en studentsocial utredning med uppgift att närmare pröva formerna för det statliga stödet till finansiering av högre studier. Det synes lämpligt att vid denna utredning de av oss förordade riktlinjerna upptages till prövning.

Med hänvisning till vad som ovan anförts hemställas,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att vid pågående studentsociala utredning må prövas riktlinjer för övergång till räntefria studielån för finansiering av högre studier i enlighet med vad i motionen anförts.

Stockholm den 22 januari 1960

Gunnar Hedlund

Nils G. Hansson
i Skegrie

S. G. W. Wahlund

Anders Pettersson
i Dahl

Nr 73

Av herrar **Jansson** i Benestad och **Gustafsson** i Kårby, *angående redovisningen av kostnaderna för de allmänna barnbidragen.*

(Lika lydande med motion nr 64 i Första kammaren)

Stockholm den 22 januari 1960

Fridolf Jansson
i Benestad

Einar Gustafsson
i Kårby